

MỘT SỐ VẤN ĐỀ VỀ TIN HỌC HOÁ TRONG THƯ VIỆN CÁC TRƯỜNG ĐẠI HỌC

PGS. TS. Hoàng Đức Liên

Trung tâm TT-TV, Đại học Nông nghiệp I

Đặc điểm của hoạt động phát triển hệ thống thông tin - thư viện ở các cơ quan thông tin nói chung và Trung tâm Thông tin - Thư viện (TT-TV) trong các trường Đại học nói riêng trong giai đoạn hiện tại là tăng cường kết hợp ngày càng chặt chẽ công nghệ thông tin với hoạt động thư viện và hướng tới xây dựng các thư viện điện tử. Giáo sư Robert D. Stueart đã chỉ ra sự thay đổi mô hình trong việc quản lý thông tin hiện đại như sau:

- Sự chuyển đổi từ quyền sở hữu tiềm lực thông tin sang quyền sử dụng tiềm lực thông tin;

- Sự chuyển đổi từ phương thức truyền thông tin đơn phương tiện sang đa phương tiện;

- Sự chuyển đổi từ quan điểm về thư viện như là nhà kho và thủ thư là người trông coi sang mô hình mang tính dịch vụ nơi thông tin được cung cấp theo nhu cầu;

- Sự chuyển đổi từ khái niệm người sử dụng phải tuân thủ chỉ dẫn của thủ thư sang mô hình mà nhu cầu người sử dụng với tư cách "Khách hàng" là trên hết.

Những nội dung cơ bản mà các cơ quan thông tin đã triển khai trong những năm gần đây là:

- Kiện toàn bộ máy, tổ chức lại dây chuyền công nghệ theo hướng gọn nhẹ và hiệu quả;

- Tạo lập tiềm lực thông tin cục bộ, nhất là nguồn tin nội sinh; tăng cường nguồn tin điện tử, tận dụng khai thác Internet và các nguồn tin trên CD-ROM; tận dụng các khả năng chia sẻ, hỗ trợ nguồn tin trong và ngoài nước;

- Cải tiến sản phẩm theo hướng hiện đại; lấy công cụ mạng và các CSDL làm xương sống cho mọi hoạt động;

- Áp dụng những hình thức phục vụ mới: Kho mở (với cổng từ băng từ, mã vạch...), phòng đa phương tiện, truy cập trực tuyến;

- Đẩy mạnh việc xây dựng thư viện điện tử;

Những kết quả bước đầu trong việc ứng dụng tin học trong các thư viện đại học ở nước ta

Trong kế hoạch tổng thể trước đây và hiện nay về phát triển Công nghệ thông tin (CNTT), ở trung ương và các địa phương đều chú trọng xây dựng các

kho dữ liệu, thể hiện qua những dự án xây dựng, quản lý và khai thác các thông tin, các Trung tâm tích hợp dữ liệu. Riêng trong lĩnh vực Thông tin - Thư viện, các trường Đại học đã có khá nhiều dự án đầu tư của nhà nước và nguồn vốn vay hay tài trợ của nước ngoài để mua sách báo và các nguồn tin điện tử của nước ngoài. Đồng thời đầu tư nâng cấp các hệ thống cơ sở hạ tầng trang thiết bị, mạng thông tin viễn thông là cơ sở hình thành và phát triển thư viện điện tử.

Hệ thống sản phẩm và dịch vụ thông tin đa dạng từ truyền thống tới hiện đại

- Ấn phẩm thông tin: Các ấn phẩm thông tin định kỳ (bản tin), kết quả nghiên cứu khoa học được xuất bản bằng tiếng Việt, trong đó có nhiều ấn phẩm bằng tiếng nước ngoài dùng để trao đổi quốc tế. Ngoài ra, còn có các sách chuyên đề, tài liệu hướng dẫn kỹ thuật, tài liệu dịch, các nông lịch...

- Cơ sở dữ liệu (CSDL), ngân hàng dữ liệu: Trong hệ thống thông tin ở các trường Đại học đã phát triển nhiều CSDL tư liệu và dữ liệu chuyên ngành. Một số Trung tâm, trường đại học đa ngành có những CSDL lớn tới 500.000 biểu ghi như một số CSDL của Trung tâm Thông tin KH&CN Quốc gia. Các CSDL bắt đầu được xây dựng từ cuối những năm 80 và phát triển mạnh vào những năm 90, chủ yếu được thiết kế theo CDS/ISIS, FOXPRO, ORACLE, ACCESS... Phổ biến nhất vẫn là các CSDL về sách, các bài báo, tài liệu hội thảo, hội nghị, luận văn, kết quả nghiên cứu, tiêu chuẩn, mô tả sáng chế, thiết bị và công nghệ, chuyên gia tư vấn.

- Các CSDL được coi là nền tảng của hoạt động thông tin trong phạm vi một cơ quan thông tin hay Trung tâm TT-TV của trường Đại học. CSDL là phương tiện hữu hiệu nhất để lưu trữ và phục vụ thông tin, đảm bảo việc tra cứu và cung cấp thông tin phù hợp cho các đối tượng một cách nhanh chóng, chính xác và đầy đủ. Từ CSDL có thể bao gói và in ra các ấn phẩm hoặc tạo thành các bản tin điện tử theo chuyên đề; có thể chuyển giao một phần hoặc toàn bộ CSDL trên CD-ROM hoặc đưa các CSDL lên mạng để phục vụ rộng rãi trong nước và trên thế giới.

Từ chỗ chỉ có các CSDL thư mục, chỉ dẫn và sau đó là các CSDL tóm tắt, đến nay nhiều Trung tâm Thông tin đã xây dựng các CSDL toàn văn. Các CSDL đó liên kết với nhau tạo thành ngân hàng dữ liệu và hình thành các Thư viện điện tử.

- Các bản tin điện tử: Là dạng sản phẩm mới của các trung tâm thông tin. Sản phẩm này bắt đầu xuất hiện ở nước ta nhưng đã có bước phát triển nhanh về số lượng cũng như chất lượng đặc biệt khi Việt Nam bắt đầu hoà nhập Internet. Nhiều trường Đại học hiện nay đã xuất bản bản tin điện tử, thông qua cổng thông tin là Website của trường. Sản phẩm này đã ngày càng chứng tỏ

những ưu điểm nổi trội như: Trao đổi thuận tiện, nhanh, bao gói thông tin dễ dàng (do tận dụng nhanh, nhiều nguồn tin, đa dạng và linh hoạt trong xuất bản). Hầu hết các ấn phẩm thông tin ngoài bản in trên giấy đều có bản điện tử đưa lên mạng hoặc trên CD-ROM.

- Các Website, các thư viện điện tử, các mạng thông tin phục vụ chuyên ngành: Việc áp dụng các công nghệ thông tin mới trong hoạt động cung cấp thông tin KH&CN ngày càng được chú trọng và phát triển mạnh mẽ. Đến nay, hầu hết các Trường Đại học đều đã xây dựng Website, một số trường đã bước đầu hình thành tạo lập thư viện điện tử chuyên ngành. Đặc biệt, trong các trường Đại học đang xúc tiến việc liên thông trao đổi thông tin thông qua phần mềm thư viện điện tử, kết nối với các hệ thống thông tin KH&CN quốc gia: Mạng thông tin KH&CN Việt Nam (VISTA); Thư viện quốc gia... Những mạng này đã có nhiều đóng góp trong việc cung cấp thông tin một cách kịp thời, thiết thực cho các đối tượng dùng tin trên khắp mọi miền đất nước và ở nước ngoài.

Hình thành đội ngũ cán bộ thông tin chuyên nghiệp

Tính đến nay, trong các trường đại học đều xây dựng mô hình Trung tâm Thông tin - Thư viện, một số lượng lớn cán bộ tin học đang làm việc trong hệ thống nhằm phát triển các ứng dụng công nghệ thông tin và truyền thông, phối kết hợp với các cán bộ thư viện nhằm phát triển nhanh và đáp ứng với sự đòi hỏi ngày càng cao của các hoạt động Thông tin - Thư viện. Đội ngũ cán bộ Tin học và Thư viện luôn có thể bổ sung kiến thức lẫn nhau và thường xuyên được bồi dưỡng, đào tạo qua các lớp tập huấn nghiệp vụ thông tin ngắn hạn trong và ngoài nước.

Hợp tác quốc tế được mở rộng

Hiện tại, các cơ quan thông tin KH&CN trong toàn hệ thống đã thiết lập được mối quan hệ hợp tác nhiều mặt với nhiều tổ chức quốc tế thuộc Liên hiệp quốc; khu vực châu Á - Thái Bình Dương; khối ASEAN; đồng thời có quan hệ song phương với hàng chục nước và quan hệ trao đổi tư liệu với hơn 300 thư viện của hơn 100 nước.

Định hướng phát triển trong thời gian tới

- *Mục tiêu tổng quát:* Tăng cường và phát triển hạ tầng công nghệ thông tin nhằm đáp ứng một cách hiệu quả các nhu cầu quản lý và khai thác thông tin tiến tới hoà nhập vào xã hội thông tin toàn cầu.

- *Mục tiêu trước mắt* là củng cố và phát triển hệ thống thông tin trong các trường Đại học đạt trình độ tiên tiến trong khối ASEAN về hạ tầng cơ sở và các dịch vụ thông tin chủ yếu; hệ thống có khả năng hội nhập chủ động và hiệu quả với các hệ thống thông tin – thư viện của các trường trong khu vực và trên thế giới.

- Một số nội dung tăng cường hoạt động thông tin thư viện trong thời gian tới là:

+ Xây dựng các thư viện điện tử và mở rộng hoạt động thông tin ở các trường đại học, cao đẳng; chú trọng công tác cảnh báo công nghệ, phát triển và quản lý tốt mạng lưới thu thập, xử lý thông tin về KH&CN nước ngoài; đẩy mạnh các dịch vụ thông tin KH&CN.

+ Duy trì và phát triển công tác phục vụ thư viện truyền thống và hiện đại hoá các quy trình phục vụ với sự trợ giúp của công nghệ thông tin:

+ Giải pháp dùng chung phần mềm quản lý Thư viện điện tử và liên thông cơ sở dữ liệu nhằm làm giảm được chi phí phải chuyển đổi và nhập lại dữ liệu đồng thời nâng cao khả năng chia sẻ tài nguyên giữa các Thư viện đại học.

+ Xây dựng các kho dữ liệu thông tin - thư viện theo hướng mở, chia sẻ tối đa các tài nguyên trên mạng Internet là một trong các nhiệm vụ phát triển ứng dụng CNTT trong thời gian tới với việc nghiên cứu giải pháp và phần mềm tin học hoá trên nền các công nghệ nguồn mở trong lĩnh vực quản lý thông tin – thư viện.

+ Quản lý khoa học và an toàn các kho Thông tin - Tư liệu bao gồm các thông tin tư liệu trên giấy và các CSDL trên máy tính, từng bước số hoá các tài liệu trên giấy để lưu trữ trên máy.

+ Áp dụng công nghệ thông tin, các phương tiện cơ giới hoá và tự động hoá để hiện đại hóa một số khâu cơ bản trong công tác quản lý cơ sở vật chất và kỹ thuật phục vụ bạn đọc, áp dụng thực sự quản lý lưu thông bằng công nghệ mã vạch và mã tử. Hoàn thành nhập tin hồi cổ toàn bộ kho sách để hoàn thành xây dựng mục lục truy cập công cộng trực tuyến (OPAC), từng bước cải tiến nâng cao chất lượng phục vụ, chú trọng công tác đào tạo hướng dẫn người dùng tin thông qua các lớp đào tạo và truyền tải nội dung đào tạo trên mạng.

Đẩy mạnh tin học hoá trong các Thư viện Đại học đang đứng trước những thử thách mới, những nhiệm vụ mới không kém phần khó khăn. Nhưng với đường lối đúng đắn của Đảng và Nhà nước đã có định hướng chiến lược cụ thể trong việc phát triển CNTT đến năm 2010 và đặc biệt trong lĩnh vực GD & ĐT, cùng với sự phát triển vũ bão trong lĩnh vực CNTT trên thế giới, với truyền thống và kinh nghiệm đã có của đội ngũ cán bộ Thông tin - Thư viện ở các trường đại học và với những kết quả đã đạt được, chúng ta tin tưởng rằng, các Trung tâm Thông tin - Thư viện của các trường Đại học sẽ thực hiện tốt những mục tiêu và những nhiệm vụ được giao, góp phần phục vụ đắc lực cho sự nghiệp Đào tạo, Nghiên cứu Khoa học trong tiến trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa nước nhà.